

Digital kemisäkerhetskurs

Jenny Olander
jenny.olander@krc.su.se

Karin Axberg
karin@krc.su.se

Foto (KRC)

Uppdaterat program och länkar finns på hemsidan för kursdagen: [LÄNK](#)

Förberedande uppgift	Lagar och regler, 14 min	Film-LÄNK1
9-12	Förvaring, förteckning och hantering av kemikalier	Presentation
12-12-30	Riskbedömning	Uppgift på egen hand
12.30-13.15	LUNCH	
13.15	Riskbedömning labets utrustning och avfallshantering Fördelning av arbetsuppgifter	Presentation

Fem minuters paus vid varje heltimme

Myndigheter och organisationer

Arbetsmiljö

Tillsyn av leverantörer, produkter

Brandfarliga och explosiva varor

Yttre miljö och avfall

Ämnesplaner

almeGa

Sveriges Kommuner och Regioner

Kommunala och privata skolhuvudmän

RÄDDNINGSTJÄNSTEN SYD

VI GÅR FÖRE I UTVECKLINGEN MOT ETT OLYCKSFRETT SAMHÄLLE

Miljöförvaltningen

Gruppdiskussion 1

- lagar och regler

Vilka regler gäller för skolans kemikaliehantering?

KRC
Kemilärarnas Resurscentrum

Stockholm universitet

Innehåll

- Centrala myndigheter och historik
- Lagstiftning
- Inspektioner

Karin Axberg
Karin@krc.su.se

Jenny Olander
jenny.olander@krc.su.se

KRC regler för skolans kemikaliehantering 2020 08 28
10 visningar · 31 aug. 2020

- Vilka tankar har du om filmens innehåll?
- Har du/din skola varit med om en inspektion?

LÄNK-filmad presentation
”Lagar och regler”

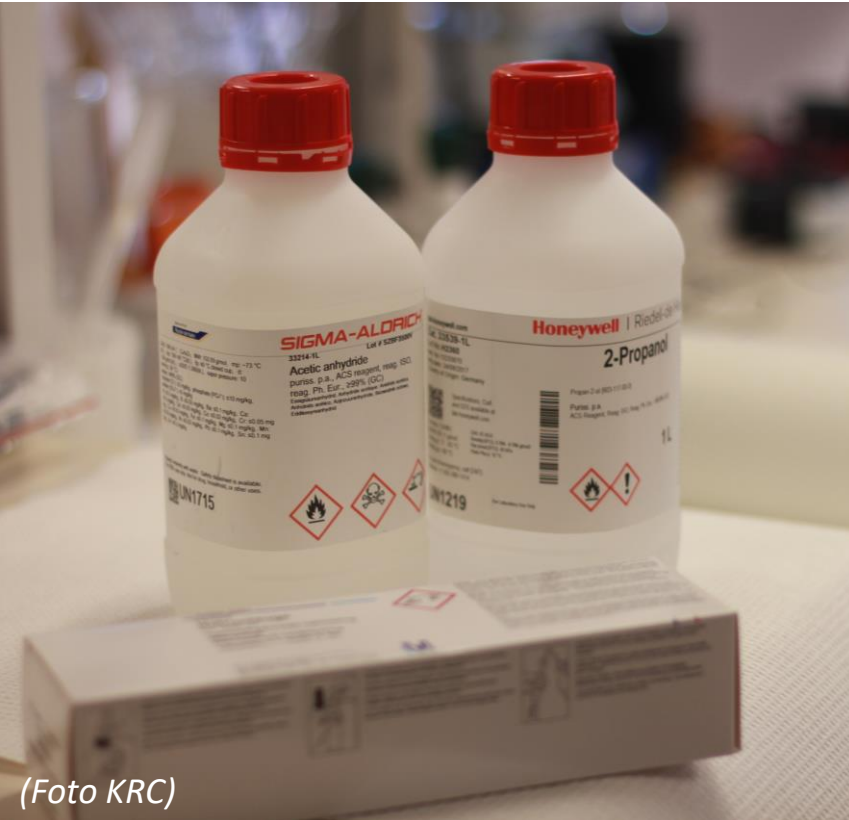
10 min

Behövs kemikalier i undervisningen?

LÄNK-filmad demo
”Etanol i PET-flaska”

Regler för kemikalieförteckning

Enligt 6§ i [AFS 2011:19](#) (Kemiska arbetsmiljörisker) ska följande information ingå :

- Namn och datum för när uppgifter förtecknas,
- farliga egenskaper
- var en **kemisk riskkälla** förvaras, används eller bildas,
- **hygieniskt gränsvärde** om det finns
- andra bestämmelser om arbetsmiljö som gäller specifikt för ämnet.

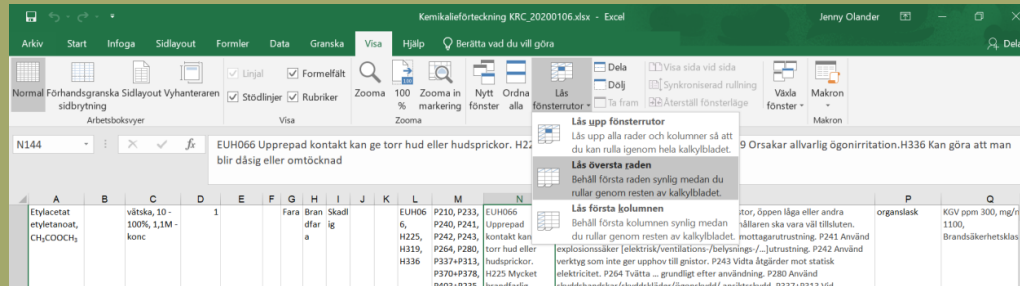
Hur får vi information om kemikalier?

Informationskällor

Kemikaliehanteringssystem

- Chemsoft
- Chemgroup
- Klara
- ...

Kemikalieförteckning KRC_20200106.xlsx - Excel

Arbetsboksvisyer

Normal Förhandsgranska Sidlayout Vyhanteraren sidbrytning

Arbetsboksvisyer

Visa

Zooma 100 % Zooma in % Zooma ut %

Nytt Ordna fönster alla fönsterrutor -

Läs upp fönsterrutor

Läs upp alla rader och kolumner så att du kan rulla igenom hela kalkylbladet.

Läs översta raden

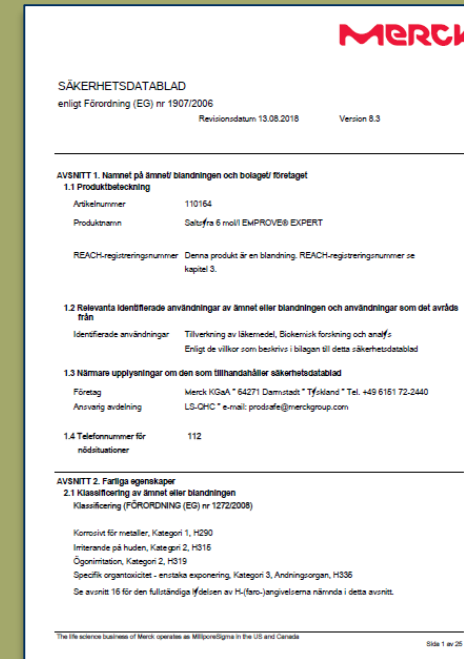
Behåll första raden synlig medan du rullar genom resten av kalkylbladet.

Läs första kolumnen

Behåll första kolumnen synlig medan du rullar genom resten av kalkylbladet.

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	
Etylacetat etylacetat, CH ₃ COOCH ₃	vätaka, 10- 100%, 1,1M- konc	1		Fara	Bran	Skadl						EUH06 P210, P233, 6, P240, P241, H225, P242, P243, H319, P264, P280, H336	EUH066 Upprepad kontakt kan torr hud eller hudsprickor, H225 Mycket brandfarlig	explosionsfarlig elektrisk/ventilations-/belysnings-/utrustning, P242 Använd verkyg som inte ger upphov till gnistor, P243 Vidta åtgärder mot statisk elektricitet, P264 Tvätta ... grundligt efter användning, P280 Använd skyddshandskar/skyddsgölar/skyddsskor, P337 P313 Vid	itor, öppen låga eller andra källaren ska vara väl tillsluten, inottaanordning, P241 Använd	organsläsk	KOV ppm 300, mg/n 1100, Brandsäkerhetsklas

KRC:s [kemikalieförteckning](#)

MERCK

SÄKERHETS DATABLAD
enligt Förordning (EG) nr 1907/2006

Revisionsdatum 13.08.2018 Version 8.3

AVSNITT 1. Namnet på ämnet/ blandningen och bolaget/ företaget

1.1 Produktbeteckning

Artikelnummer 110164
Produktnamn Galufra 6 molli ExPROVE® EXPERT

REACH-registreringsnummer Denna produkt är en blandning. REACH-registreringsnummer se kapitel 3.

1.2 Relevanta identifierade användningar av ämnet eller blandningen och användningar som det avråds från

Identifierade användningar Tillverkning av läkemedel, Biokemisk forskning och analys
Enligt de villkor som beskrivs i bilagan till detta säkerhetsdatablad

1.3 Närmare upplysningar om den som tillhandahåller säkerhetsdatablad

Företag Merck KGAA * 54271 Darmstadt * Tyskland * Tel. +49 6161 72-2440
Ansvärlig avdelning LS-QHC * e-mail: prodSAFE@merckgroup.com

1.4 Telefonnummer för nödsituationer 112

AVSNITT 2. Färliga egenskaper

2.1 Klassificering av ämnet eller blandningen
Klassificering (FÖRORDNING (EG) nr 1272/2008)

Korrosiv för metaller, Kategori 1, H290
Irriterande på huden, Kategori 2, H315
Ögonirriteration, Kategori 2, H319
Specifik organotoxicitet - enstaka exponering, Kategori 3, Andningsorgan, H336
Se avsnitt 16 för den fullständiga listan av H-faror-/angivelserna nämnda i detta avsnitt.

The life science business of Merck operates as MilliporeSigma in the US and Canada

Sida 1 av 25

SDB från leverantören

Säkerhetsdatablad (SDB)

	innehållsrubrik		innehållsrubrik
1	Namnet på ämnet/beredningen	9	Fysikaliska och kemiska egenskaper
2	Farliga egenskaper	10	Stabilitet och reaktivitet
3	Sammansättning om beståndsdelar	11	Toxikologisk information
4	Åtgärder vid första hjälpen	12	Ekologisk information
5	Brandbekämpningsåtgärder	13	Avfallshantering
6	Åtgärder vid oavsiktliga utsläpp	14	Transportinformation
7	Hantering och lagring	15	Gällande föreskrifter
8	Begränsning av exponeringen	16	Annan information

SDB finns t.ex.
hos [VWR](#), [Merck](#)

Info från Keml:
[LÄNK](#)

2. Farliga egenskaper: Piktogram

Farosymboler enligt CLP

CLP - Classification, Labelling,
Packaging

Alla kemikalier ska vara märkta
enligt CLP från 1 juni -19.

2. Farliga egenskaper: H- och P-fraser

Faroangivelser H (hazardous) [Länk](#)

- Fysikaliska faror, H200
- Hälsosfaror, H300
- Miljöfaror, H400

Skyddsangivelser P (precautionary) [Länk](#)

- Förebyggande och ...
- vad göra om något händer.

Upplysningsfraser t.ex. EU066

Kompletteras med signalord:

- **Fara** = *allvarlig fara*
- **Varning** = *något mindre allvarlig fara*

Saltsyra, 25-100 %	
Faropiktogram	
Signalord	
FARA	
Faroangivelse	
H314	Orsakar allvarliga frätskador på hud och ögon.
H335	Kan orsaka irritation i luftvägarna.
Skyddsangivelse förebyggande	
P260	Andas inte in damm/rök/gaser/dimma/ångor/s...
P261	Undvik att andas in damm/rök/gaser/dimma/å...

Saltsyra i olika koncentrationer

Saltsyra, 0-10 %

Ej märkningspliktig

Saltsyra, 10-25 %

Faropiktogram

Signalord

VARNING

Faroangivelse

H315	Irriterar huden.
H319	Orsakar allvarlig ögonirritation.
H335	Kan orsaka irritation i luftvägarna.

Skyddsangivelse förebyggande

P261	Undvik att andas in damm/rök/gaser/dimma/ångor
P264	Tvätta ... grundligt efter användning.
P271	Används endast utomhus eller i väl ventilerade utr

Saltsyra, 25-100 %

Faropiktogram

Signalord

FARA

Faroangivelse

H314	Orsakar allvarliga frätskador på hud och ögon.
H335	Kan orsaka irritation i luftvägarna.

Skyddsangivelse förebyggande

P260	Andas inte in damm/rök/gaser/dimma/ångor/sp
P271	Undvik att andas in damm/rök/gaser/dimma/ån

(hornbach.se)

8. Begränsning av exponering – Hygieniskt gränsvärde

(hornbach.se)

Föreskrifter om hygieniska
gränsvärden

AFS 2018:1 [LÄNK](#)

[LÄNK](#) - filmad demo
”Skyddsglasögon”

16. Annan information

Utfasningsämnen är så farliga att de inte bör användas

- CMR - Cancerogena, Mutagena och Reproduktionshämmande ämnen
- Särskilt farliga metaller

Exempel: Fenoltalein, bensen, koboltklorid, kaliumdikromat, kadmium, bly

Prioriterade riskminskningsämnen bör ges särskild uppmärksamhet

- Akut giftiga, allergiframkallande och miljöfarliga ämnen.

Exempel: Brom, heptan, kopparsulfat, silvernitrat, kaliumpermanganat

[Länk](#) till mer info på KRC:s sida

Substitution av kemikalier

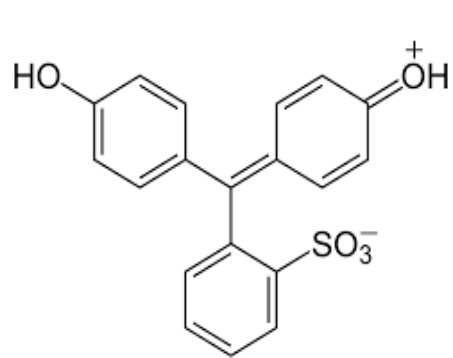
[LÄNK](#) till mer info

Gruppdiskussion 2

Substitution av fenolftalein

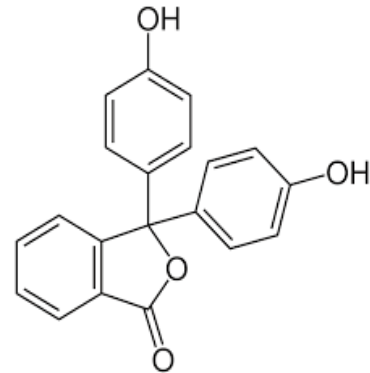

Substitution av fenolftalein: Byte av ämne, koncentration eller teknik?

Fenolrött

(wikimedia commons)

Fenolftalein

(wikimedia commons)

pH = 5 10 5 10

Fenolftalein, 1-3 %

Faropiktogram

Signalord

FARA

H341

Misstänks kunna
orsaka genetiska

defekter

H350

Kan orsaka cancer

Fenolftalein, < 1 %

Ej märkningspliktig

Källa: Prevent

KRC:s förslag på kemikalieförteckning

1	2	3	4	5	6	7	8-11	14	17	18	19
Ämne	Datum	Aggregations- tillstånd/ Koncentration	Förvaring	Förekomst	Risk- bedömd *	Faroord	Piktogram- ord 1-4	H-fraser lång	Hygieniskt gränsvärde	Riskbedömning vid "ja" i kolumn 17	Särskilda regler (allergi/CMR)
Borax, natrium- borat, Na_3BO_3	190220	lösning, 0 - 8,5 %, 0 - 0,2 M	Skåp 2, Hylla 3	Labora- tioner och demon- strationer	Ja, ref 1 (hän- visning till grupp- riskbedö- mning)	Ej märkes- pliktig			Ja, NVG: 2 mg/m ³ , KGV: 5 mg/m ³	Gränsvärdet kommer ej att överskridas. Vattenlösning och låg koncentration	
Borax, natrium- borat, Na_3BO_3	190220	fast, lösning, 8,5 - 100%, 0,2 M- konc	Skåp 2, Hylla 3	Demon- strationer	ja, ref 1	Fara	Hälssofarlig	H360FD Kan skada fertiliteten . Kan skada det ofödda barnet.	Ja, NVG: 2 mg/m ³ , KGV: 5 mg/m ³	Kan överskridas om det inte hanteras i dragskåp.	Reproduktion s-störande

[Länk](#) till förteckningen

Foton (Wikimedia commons)

[LÄNK](#) - filmad demo
”Bensin och fotogen”

Gruppdiskussion 3

Hur dokumenteras kemikalier på din skola?

Lågfärger (Foto KRC)

Kemikalieförvaring

	Kemikalie	Ventilation
1	Mycket giftiga, giftiga. Låsbart.	separata mekaniska utsug
2	Koncentrerade syror (syrabeständigt)	separata mekaniska utsug
3	Baser	separata mekaniska utsug
4	Brandfarliga ämnen	separata mekaniska utsug
5	Brandfarliga gaser (gasol, vätgas)	EI 30-skåp självdrag vid yttervägg
6	Övriga gaser	
7	Övriga torra ämnen	

Besiktning av ventilationssystem i kemikalieförvaring vart 3:e år

Vid behov av samförvaring

Hur? Kräver rutiner och samordning

Olämplig samförvaring

- **syror – baser**
t.ex. NH_3 och HCl
- **brännbart – oxiderande**
t.ex. KMnO_4 och glycerol
- **brandfarliga vätskor - brandfarlig gas**
t.ex. etanol och vätgas

Obs! Risk för gnistbildning i vanligt kylskåp.

Märkning på flaskor och burkar

Märkning av behållare innehållande farliga kemiska produkter 19 §

- produktens namn,
- faropiktogram inklusive piktogramtext
- text med information när produkten kan ge cancer, allergi, skada arvsmassan eller störa reproduktionen

Även spädningar och blandningar som vi gjort själva ska märkas

Brandfarliga varor, gaser och ventilation

Föreståndare för brandfarlig vara

En publik verksamhet som har mer än 2 liter brandfarlig gas inomhus behöver en föreståndare. [LÄNK till info på MSB](#)
Anmälan till Räddningsverket.

Förvaring

- Brandfarliga gaser, gasol och vätgas i EI 30-skåp
Vätgas kan samförvaras med gasol med skiljevägg eller avstånd.
- Brandfarliga vätskor och aerosoler
- Icke brännbara gaser
syrgas, kvävgas, koldioxid, komprimerad luft.
OBS: Kvävande gaser som CO₂ – kräver god ventilation

[Gasol i skolor](#) (MSB)

[Säker och trygg skola](#) (Storstockholms brandförsvaret)

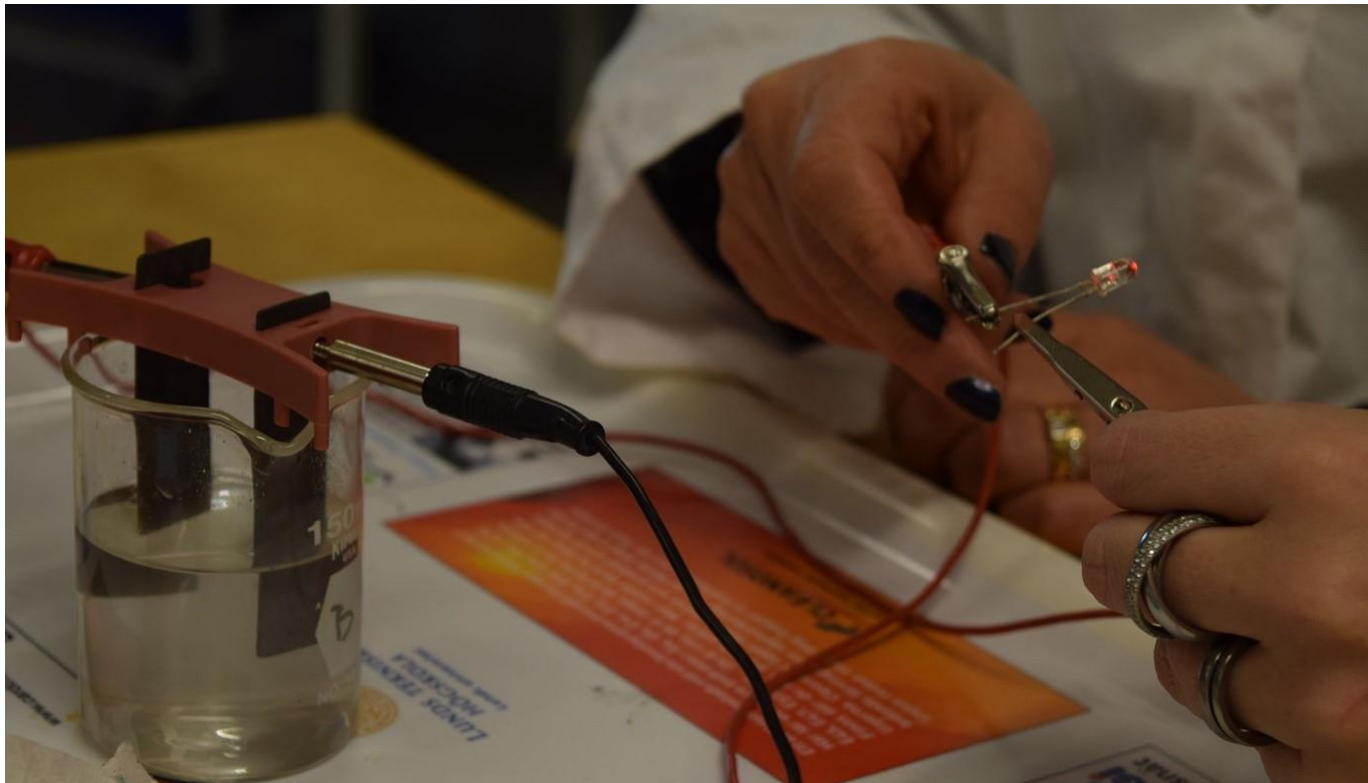

1 dragskåp i kemiprepp,
1 för demonstrationer och
två elever per dragskåp
(önskvärt)

- Dokumenterad kontroll av behörig tekniker en gång/år.
- Funktionskontroll görs lätt med tändsticka eller papperslapp.

Gruppdiskussion 4

Tankar kring förvaring av kemikalier?

Fara och risk

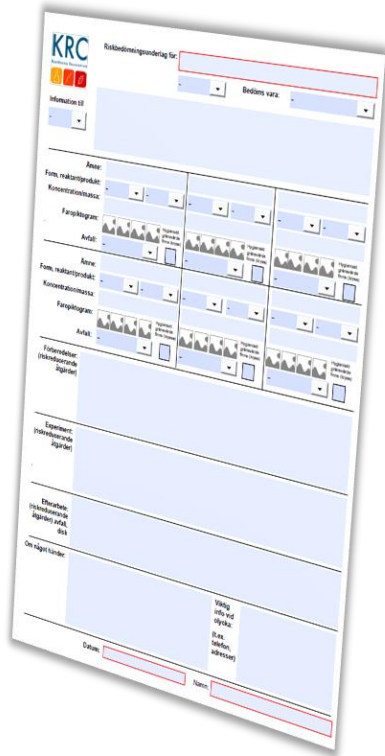
Farliga egenskaper – inneboende egenskaper, t.ex. frätande eller brandfarligt

Risk – sannolikheten att faran kommer att orsaka skada.

	Små konsekvenser	Stora konsekvenser
Låg sannolikhet	“LIVET”	
Hög sannolikhet		AVSTÅ

LUNCH + Uppgift på egen hand

Riskbedömning i KRC:s blankett, se kurshemsidan

- Ett dokument beskriver uppgiften.
- Ett annat är ett exempel på en riskbedömning för neutralisation.
- För att kunna använda blanketten fullt ut behöver den laddas ner [här](#) och öppnas i Adobe Acrobat Reader.

Det är förstås även frivilligt att riskbedöma i just detta dokument, men det underlättar diskussionen att du testar.

[Länk till
riskbedömningsunderlag](#)

Riskbedömning

enligt AFS 2011:19, Kemiska arbetsmiljörisker

Förutsättningar på skolan

- En fördelning av arbetsmiljöuppgifter
- Tydliga rutiner för alla aktiviteter.
- Systematiska arbetsmiljöarbete: Undersök, Riskbedöm, Åtgärda, Kontrollera
- Läraren ska ha kunskap och kompetens

Varför göra riskbedömningar

- Planera och tänk igenom **innan** arbetsmomentet var risker finns
- Värdera och åtgärda de allvarligaste riskerna, eller ändra förutsättningarna
- Eleverna har rätt att känna till riskerna och få kunskap om kemikaliers egenskaper, (brännbart, explosivt, frätande)
- Ökad trygghet för läraren
- ”Lathund” (en viss labb görs kanske vart tredje år....)

Riskbedömning

enligt AFS 2011:19, Kemiska arbetsmiljörisker

Riskbedömning är ett måste

Läraren ska

- identifiera **riskkällor**, (Kemikalier och arbetsmoment som är riskfyllda var för sig eller i samverkan.)
- vidta de skyddsåtgärder och försiktighetsmått som är nödvändiga för att eliminera/minska riskerna,
- ge eleverna information om risker inklusive avfall och olycksberedskap
- Ha skriftlig dokumentation som är daterad, underskriven och tillgänglig.

Ökad trygghet för läraren och stöd ("Lathund")

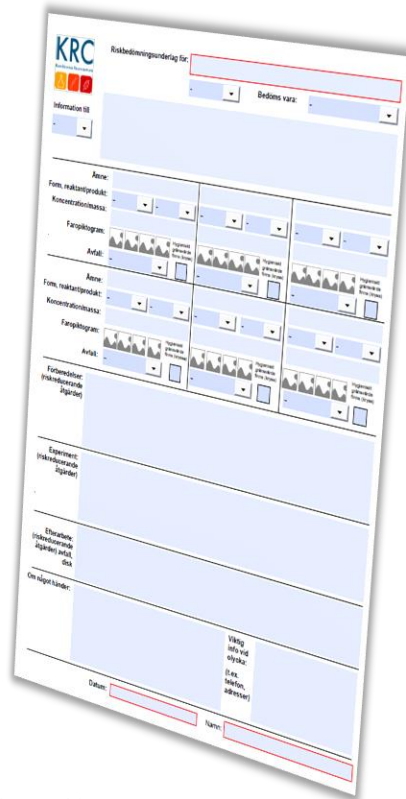
Riskbedömningar i skolans kemiundervisning

- Föreskrifter
- Interaktiva riskbedömningsunderlag (KRC)
- Gruppriskbedömningar
- Dokumentation och uppdatering

Gruppdiskussion 5

Hur gick den egna uppgiften?

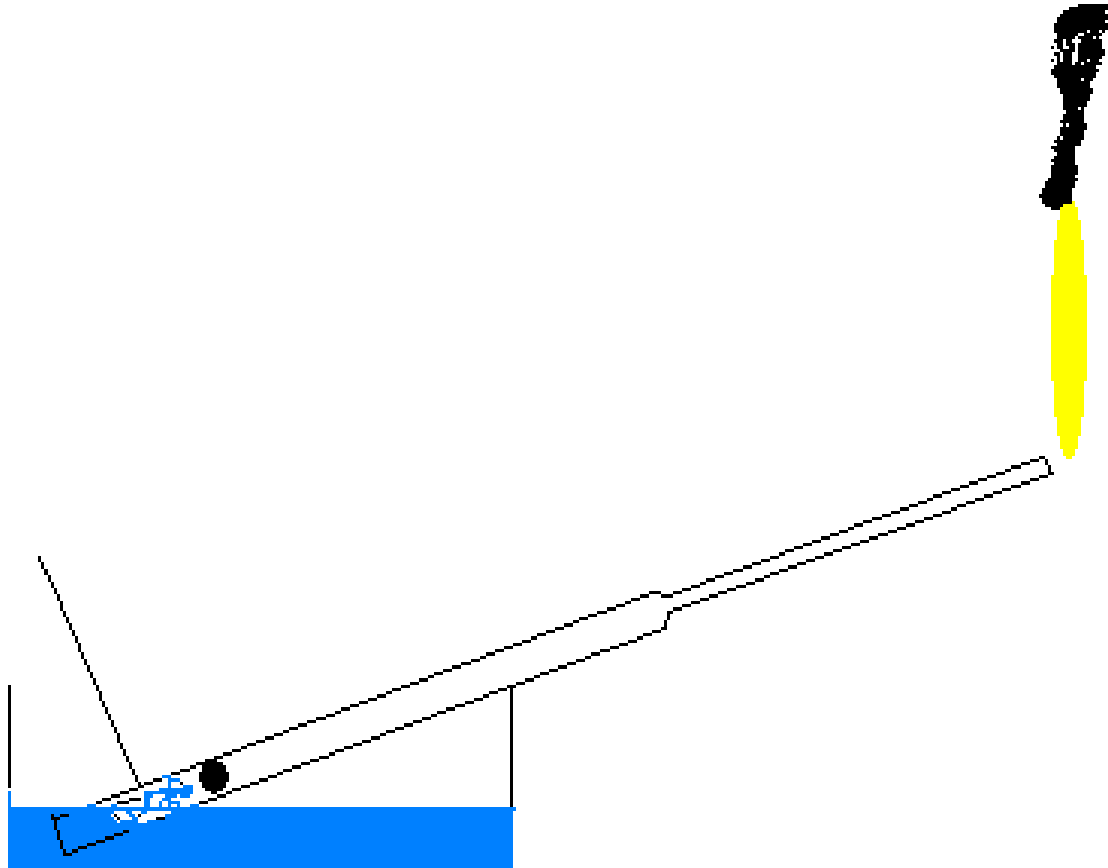

Riskbedömning i KRC:s blankett

- Ett dokument beskriver uppgiften.
- Ett annat är ett exempel på en riskbedömning för neutralisation.
- För att kunna använda blanketten fullt ut behöver den laddas ner [här](#) och öppnas i Adobe Acrobat Reader.

[Länk till riskbedömningsunderlag](#)

Acetylenframställning och egenskaper

[Länk](#) till fler av KRC:s "säkerhetslaborationer"

LÄNK-filmad demo
"Acetylenframställning"

Riskbedömning - Acetylenframställning

Riskbedömningsunderlag för: Acetylenframställning och egenskaper

Laboration

Bedöms vara: måttligt riskfylld

Information till
utövare

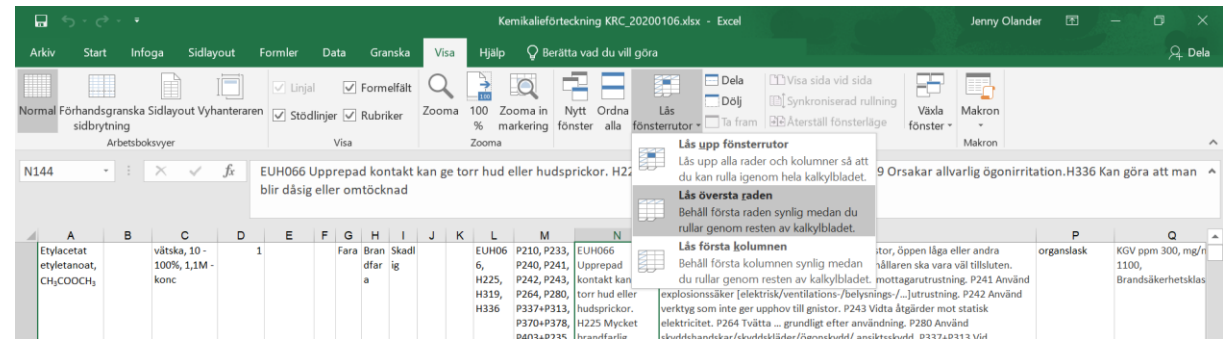
Ta inte i kalciumkarbidbitar med händerna utan använd pincett. Sätt upp håret. Vid reaktionen bildas en brännbar gas. Andas inte in sotig rök. Rikta inte spetsen på pipetten mot andra personer. Titta inte direkt in i lågan om den lyser skarpt.
Släng ingen kalciumkarbid i papperskorg. Överblivna bitar tar din lärare hand om.
Skölj ur pipetten så noga du kan med vatten innan du lämnar in den till läraren.

Ämne:	Kalciumkarbid	Etanol		
Form, reaktant/produkt:	Fast (s) Reaktant	Flytande (l) Reaktant	-	-
Koncentration/massa:	max 0,5 g	2 droppar		
Faroktogram:	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐	☐
Avfall:	Gör mindre reaktivt	Gör mindre reaktivt	-	
Ämne:	Acetylen/etyn	Kalciumhydroxid		
Form, reaktant/produkt:	Gas (l) Produkt	Vattenlöslig (aq) Produkt	-	-
Koncentration/massa:	yterst lite			
Faropiktogram:	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐	☐
Avfall:	Förbränns	Späd ut och häll i avlopp	-	

Riskbedömning med hjälp av KRC:s kemikalieförteckning

[LÄNK till KRC:s kemikalieförteckning](#)

- Öppna kemikalieförteckningen (excel-dokumentet)
- Sök "kalciumkarbid" under "Start/sök"
- Piktogramorden finns i kolumnerna "H-J". Faroangivelserna finns i kolumn "N" och skyddsangivelserna i kolumn "O".
- **Informationen går att kopiera och klistra in i riskbedömningsunderlaget.**

Länk till [kemikalieförteckningen](#)

Riskbedömningsunderlag sida 2 - sammanställning kemiska riskkällor

Ämne:	Kalciumkarbid	Etanol	
Reaktant:	Fast (s)	Flytande (l)	
Konc/massa:	max 0,5 g	2 droppar	
Faropiktogram:			
Avfall:	Gör mindre reaktivt	Gör mindre reaktivt	
signalord:	Fara	Fara	
Faroangivelser: (H-fraser)	H260 Vid kontakt med vatten utvecklas brandfarliga gaser som kan självantända.	H225 Mycket brandfarlig vätska och ånga.	
Skyddsangivelser: (P-fraser)	P223 Undvik all kontakt med vatten. P231 +P232 Hantera och förvara innehållet under inert gas/... Skyddas från fukt. P280 Använd skyddshandskar/skyddsskador/ögonskydd/ansiktsskydd. P302 + P335 + P334 VID HUDKONTAKT: Borsta bort lösta partiklar från huden. Skölj under kallt vatten (eller använd våta omslag). P370+P378 Vid brand: Släck med ... P402+P404 Förvaras tätt. Förvaras i slutna behållare. P501 Innehållet/behållaren lämnas till...	P210 Får inte utsättas för värme, hetta, ytor, gnistor, öppen låga eller andra antändningskällor. Rökning förbjuden. P231 Behållaren ska vara väl tillsluten. P240 Jorda och potentialföränd beaktade och mottagarutrustning. P241 Använd explosionsssäker (elektrisk/ventilations-/belysnings-/...)utrustning. P242 Använd verktyg som inte ger upphov till gnistor. P243 Vidta åtgärder mot statisk elektricitet. P264 Tömta ... grundligt efter användning. P280 Använd skyddshandskar/skyddsskador/ögonskydd/ansiktsskydd. P370+P378 Vid brand: Släck med ... P402+P235 Förvaras på väl ventilerad plats. Förvaras svårt. P501 Innehållet/behållaren lämnas till...	

Riskbedömning - Acetylenframställning

Förberedelser: (riskreducerande åtgärder mm)

Plocka ut små bitar av kalciumkarbiden till eleverna. Om det inte finns små bitar kan en större bit krossas i mindre bitar. Tänk att det måste ske i fuktfri miljö. T.ex. kan en större bit läggas i filterpapper och krossas med hammare eller mortelstöt. Se till att samla upp samtliga bitar efteråt. Gruskorn som blir oanvändbara destrueras. Se efterarbete!
Portionera ut etanol i små ependorfrör. Skyddsutrustning: glasögon, labbrock och eventuella hårsnoddar.

Experiment:

Kalciumkarbid reagerar med fukt/vatten. Vattennivån i kristallisationskålen bör inte nå över nivån på CaC₂-biten i pipetten för då kan etyn bubbla ut bakvägen. Vätska kan bubbla ut från mynningen och stänka. Vid stänk skölj med vatten. Andas inte in acetylen eller den sotiga röken. Var gärna i dragskåp! Om det inte går att antända kan det bero på 1) CaC₂-biten är dålig så att det bara är CaO kvar 2) CaC₂-biten kommer inte i kontakt med vattnet p.g.a. för mycket glasull. Elever lämnar in pipetten odiskad till läraren efter laborationen. Låt pipetterna ställas i en bägare som är uppmärkt så eleverna vet var de ska lämnas in.

Efterarbete: (avfall, disk mm)

Pipetterna som eleverna lämnat in töms i en skål med vatten. Se till att all kvarvarande kalciumkarbid får reagera med vatten. Överblivna bitar läggs också i vatten och får reagera fullständigt till kalciumhydroxid. Kalciumhydroxid är svårslösligt i vatten. Neutralisera gärna lösningen med en syra innan blandningen hälls ut i avloppet eller späd med mycket vatten. Vid hantering ska skyddsglasögon och labbrock vara på. Glasull sköljs av och kan sen slängas i soporna.

Om något händer:

Viktig
info vid
olycka:

(t.ex.
telefon,
adresser)

Datum: 2019-11-26

Namn: Jenny Olander

Förenklat riskbedömningsunderlag

KRC har tagit fram ett förenklat riskbedömningsunderlag.

Det går också bra att använda riskbedömningsstöd från andra källor eller att göra egna dokument.

Det viktiga är att riskbedömning genomförs och att det sker på ett användbart sätt.

A screenshot of a form titled 'STÖD FÖR RISKBEDÖMNING' (Support for Risk Assessment). The form is divided into several sections, each with a light blue background and a white border. The sections are: 'ELEVAKTIVITET', 'FARLIGHETER', 'RISKER', 'FÖRBEREDELSE', 'GENOMFÖRANDE', 'OM NÅGOT HÄNDER', 'EFTERARBETE', 'LÄRARENS ANTECKNINGAR', and 'DATUM'. The 'RISKER' section is the largest and contains a large, empty light blue area. The 'DATUM' section is at the bottom and contains a small, empty light blue box. The KRC logo is visible in the top right corner of the form.

Länk till förenklat [riskbedömningsblankett](#)

Gruppriskbedömningar

Risker med och hantering av frätande ämnen – Hantering, förvaring, avfall och första hjälpen

Fysikaliska faror: H290 Kan vara korrosivt för metaller

Hälssofaror: H314 Orsakar allvarliga frätskador på hud och ögon

Exempel på frätande ämnen:

- **Starka koncentrerade syror:** saltsyra, svavelsyra, ...
- **Starka koncentrerade baser:** ammoniak, natriumhydroxid, ammoniak, ...
- **Frätande salter:** vattenfri aluminiumklorid, järnklorid...
- **Oxider:** fosforpentoxid, kalciumoxid, natriumhypoklorit (Klorin), väteperoxid
- **Organiska ämnen:** fenol, formaldehyd* (metanal), organiska syror
- **Grundämnen:** brom*, fluor, kalium, klor, litium, natrium

* Riskminsknings- eller utfasningsämnen

[Länk](#) till KRC:s förslag på gruppriskbedömningar

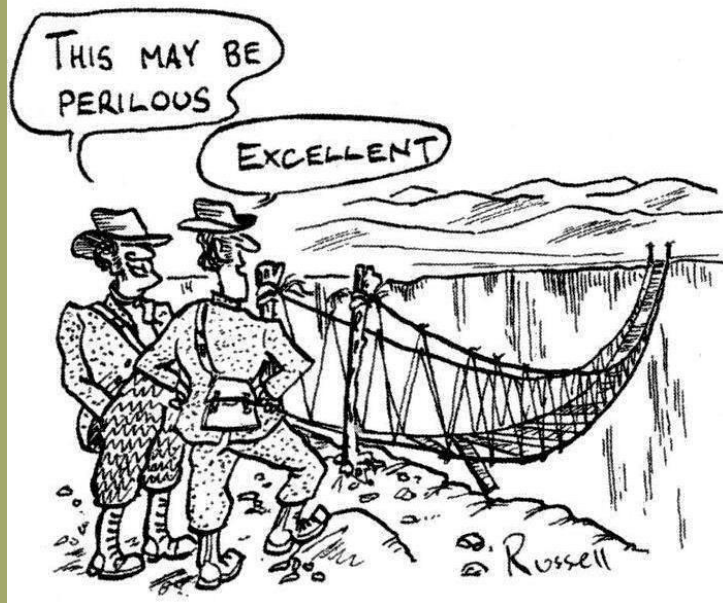
Riskabla moment - tänk på...

- Typ av aktivitet - Lärardemonstration eller elevaktivitet
- Elevernas erfarenheter/kunnande/beteende – öva/träna på farliga moment (t.ex koka i provrör)
- Klassrumsstorlek och tillgång till skyddsutrustning
- Lärarens erfarenhet
- Försiktighetsåtgärder – minska mängder (mikroskala), substitution, visa filmad demo, tillgång till *antidot*
- Vad behöver eleverna vara särskilt uppmärksamma på?
- Vad händer om man har gjort "fel" i riskbedömningen?

Riskbedömning är en process

Victorian risk assessment

Källa: Flickr

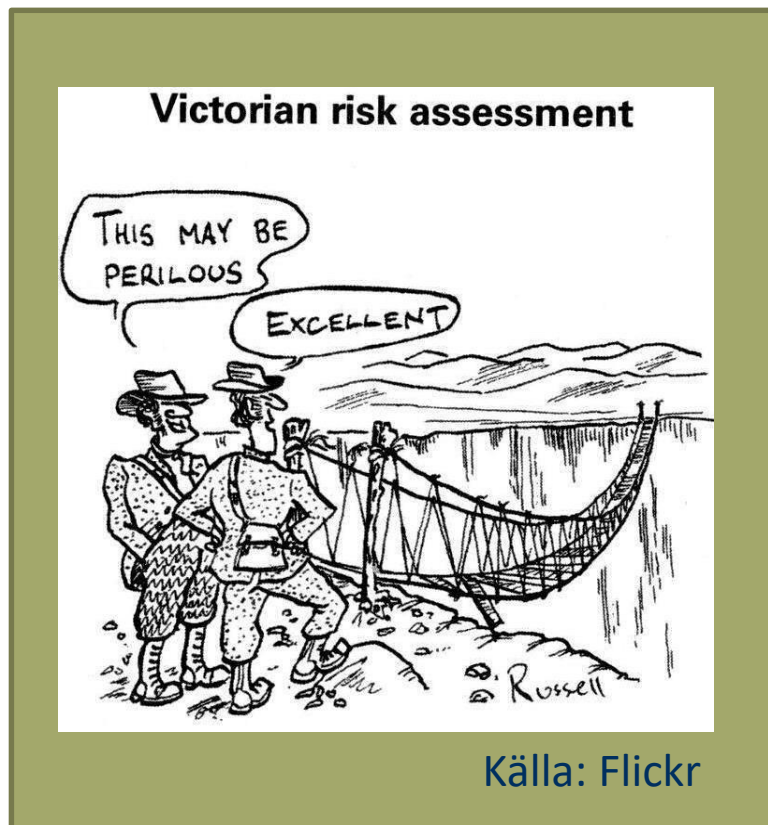
Skriftliga riskbedömningar på skolan

- kan utgå ifrån någon annans underlag.
- signeras av rektorn eller någon som tilldelats denna arbetsuppgift.
- ska finnas tillgängliga.
- uppdateras om något väsentligt i arbetsinstruktionen (lab/demo) ändras.
- uppdateras när kemikaliemärkning ändras, cirka vart femte år.

Sista delen, "anteckningar i kanten", gör varje lärare själv. Dessa behöver inte sparas.

Gruppdiskussion 6

Riskbedömning

Utbyt erfarenheter kring
arbete med
riskbedömning.

Återsamling om 10 min

Förutsättningar för det praktiska arbetet

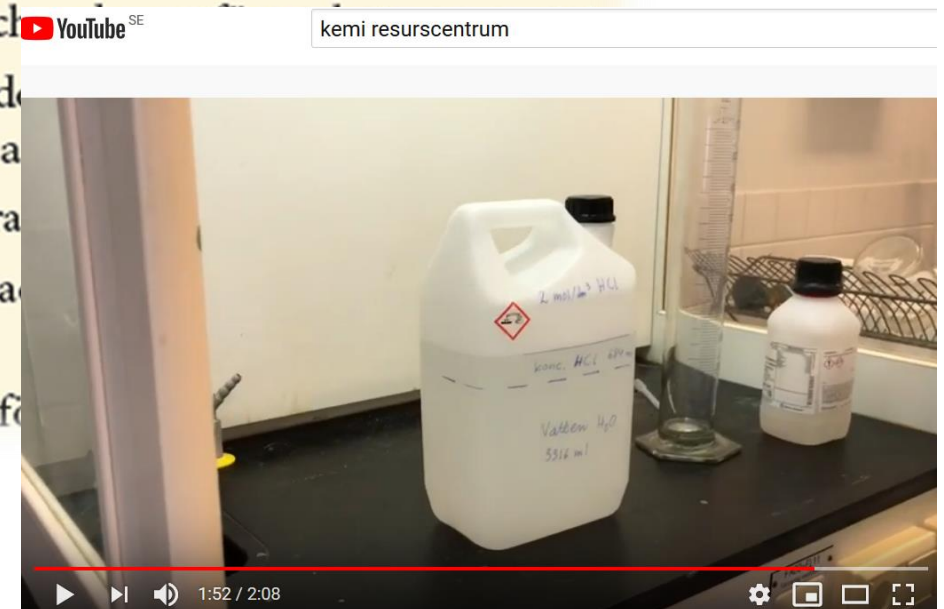
Förteckning	Kemikalieförteckning (6 § AFS 2011:19)
Märkning	CLP-förordningen, (EG) nr 1272/2008
Förvaring	21-22 §§ AFS 2011:19, SÄIF 2000:2
Rutiner	Utarbetade skriftliga rutiner för återkommande arbetsuppgifter, inköp, avfall, riskbedömning, tillbud mm.
Information	Arbetsregler, information om risker till elever och vårdnadshavare mm
Utrustning	Arbetsplatsens utformning AFS 2009:2

Vilka rutiner saknar du på din skola?

Förslag till skriftlig rutin (Skriv gärna ut dubbelsidigt och plasta in till din skola)

Att blanda koncentrerade syror med vatten

1. Arbeta alltid tillsammans med en kollega. Planera in när ni i lugn och ro ska blanda.
2. Sätt på er personlig skyddsutrustning. Använda skyddsförkläde/skyddsglasögon. Spädning från koncentrerade syror bör handskar i neopren-gummi användas.
3. Hämta den utrustning ni behöver och till sist den koncentrerade syran.
4. Arbeta vid punktutsug eller i dragskåp när du utgår från koncentrerade syror och frätande gaser.
5. Fyll på vatten i mätkärlet till cirka halva mängden och tillsätt sedan försiktigt syran.

Fulfilm från KRC: [Spädning av syror](#)

Om olyckan är framme

Utdrag ur AV:s bok ”Så arbetar du med kemikalier i skolan”

Beredningsplanen ska innehålla uppgifter om:

- Vid vilka händelser omedelbara åtgärder krävs.
- Vilka uppgifter särskilt utsedda personer har vid sådana händelser.
- Vilka skadebegränsande åtgärder som omedelbart ska genomföras, vilken skyddsutrustning som då behövs och var den finns.
- Hur berörda arbetstagare ska informeras om händelsen.
- Vilka varningssystem som finns och hur de fungerar.
- När utrymning ska ske.
- Var utrustning för första hjälpen finns.

Vad menas med städutrustning på labb?

Har du fler förslag?

Foto: packoplock.se

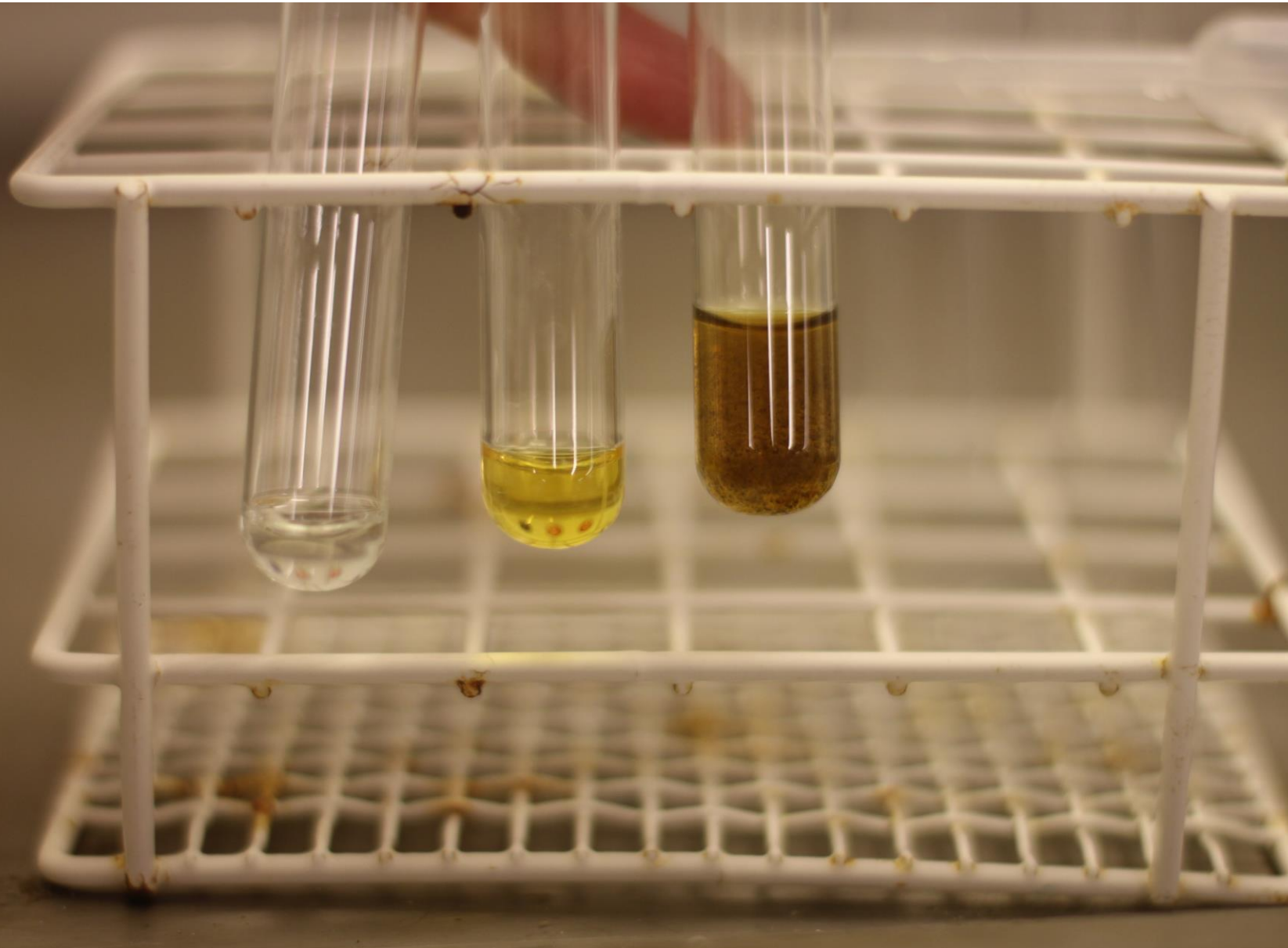
Foto: Wexthuset.com

Avfallshantering

	typ av riskavfall	Förvaring
1	Salter av tungmetaller	plastdunk utan lock
2	Organiska ämnen utan halogener	plastdunk med lock i ventilerat utrymme
3	Halogenerade organiska ämnen	plastdunk med lock i ventilerat utrymme
4	Metallpulver (bitar återanvänds)	Plåtbehållare med lock
5a	Vanligt sodaglas (flaskor, enkla provrör)	Glaskrossbehållare
5b	Värmetåligt borsilikatglas (t.ex Durex)	Glasskrossbehållare (deponi)
6	(Mineralsyror och baser)	kan spädas med mycket vatten (eller neutraliseras) och sen hällas ut.

Rutiner för hanterings- och skyddsinstruktioner - för rengöring och sanering vid risk för spill.

Klor, brom och Jod

Foto: (KRC)

[LÄNK](#)-filmad demo
”Halogener”

Gruppdiskussion 7

Rutiner på din skola

Fulfilm från KRC: [Spädning av syror](#)

Utbyt erfarenheter kring rutiner i era skolor.

Återsamling om
10 minuter

Fördelning av arbetsuppgifter - Arbetsfördelning och ansvarsfördelning

Arbetsmiljöarbete vid kemi- och NO-salar

- Huvudman eller rektor
- Kemi- och NO-lärare

Fördelning av specifika arbetsuppgifter

”Institutionsansvarig”

Kemi på högstadiet

Utbildningsmaterial

Film om arbetsfördelning och enskild reflektion

- [LÄNK till dokumenten](#)
- [LÄNK till film, 13 min](#)

- Ladda ner dokumenten
- Titta på filmen
- Reflektera över filmens innehåll

Återsamling om 20 min

Frågor - fördelning av arbetsuppgifter?

Ett dokument för skolans huvudman och alla kemi- och NO-lärare

Arbetsmiljöarbete vid skolans kemi-
och NO-salar

- Bilaga 1 - förutsättningar för arbetet
- Bilaga 2 - arbetsrutiner på labb

Ett dokument är för person(er) som är ansvarig(a) för specifika arbetsuppgifter

Fördelning av specifika arbetsuppgifter
på skolans kemi-och NO-salar.

Exempel på specifika arbetsuppgifter

Arbetsuppgifterna fördelas av arbetsgivaren till en eller flera personer. Fördelningen utgår från 6 -7 §§ i Systematiskt arbetsmiljöarbete, [AFS 2001:1](#).

Härmed tar jag på mig att följande ikryssade arbetsuppgifter genomförs:

Systematiskt arbetsmiljöarbete (SAM) i kollegiet

- Samordna SAM kring riskbedömning
- Informera kollegor och nyanställda
- Tillgängliggöra kemikalieförteckningen
- Initiera och revidera kemikalieförteckningen
- Delta i skyddsronder

Inför varje läsårsstart samverka med arbetsgivaren kring

- information till nyanställda och vikarier
- förbättringar av SAM på skolan
- arbetsrutiner för lokalvårdare på kemi-/NO-institutionen

Gruppdiskussion 8

Fördelning av arbetsuppgifter

Ett dokument för skolans huvudman och alla kemi- och NO-lärare

Arbetsmiljöarbete vid skolans kemi- och NO-salar

- Bilaga 1 - förutsättningar för arbetet
- Bilaga 2 - arbetsrutiner på labb

Ett dokument är för person(er) som är ansvarig(a) för specifika arbetsuppgifter

Fördelning av specifika arbetsuppgifter på skolans kemi-och NO-salar.

Hur fördelas arbetsuppgifter och resurser på din skola?

Återsamling om 10 min

Digital kemisäkerhetskurs

Jenny Olander
jenny.olander@krc.su.se

Karin Axberg
karin@krc.su.se

Foto (KRC)

Uppdaterat program och länkar finns på hemsidan för kursdagen: [LÄNK](#)

Förberedande uppgift	Lagar och regler, 14 min	Film-LÄNK1
9-12	Förvaring, förteckning och hantering av kemikalier	Presentation
12-12-30	Riskbedömning	Uppgift på egen hand
12.30-13.15	LUNCH	
13.15	Riskbedömning labets utrustning och avfallshantering Fördelning av arbetsuppgifter	Presentation

Fem minuters paus vid varje heltimme

Självstudiematerial om kemisäkerhet

Kemilärarnas resurscentrum

Stockholms universitet

Start **Utbildningsmaterial** Kurser Om oss

Kemilärarnas resurscentrum > Kurser > Kemisäkerhet - Självstudiematerial [Skriv ut](#)

Kemi för alla

Kemi och kemisäkerhet för årskurs 4-6

► Kemisäkerhet - Självstudiematerial

Självständiga arbeten med KRC

Säkerhetskurser

Arkiv

Självstudiematerial om säkerhet i skolans kemi-och NO-undervisning

Målgruppen är lärare, skyddsombud, rektorer och andra som kommer i kontakt med eller har ansvar för kemikalier på grundskole- eller gymnasienivå. Materialet uppdateras fortlöpande.

Innehåll

- [Del 1 - Vilka regler gäller?](#)
- [Del 2 - Märkning och förteckning](#)
- [Del 3 - Hantering av kemikalier](#)
- [Del 4 - Vem har ansvar?](#)
- [Del 5 - Hantering av brandfarlig och explosiv vara](#)
- [Del 6 - Avfallshantering](#)
- [Del 7 - Säkerhetsutrustning på skolans kemilabb](#)
- [Del 8 - Riskbedömning](#)
- [Del 9 - Om en olycka händer](#)
- [Del 10 - Information](#)

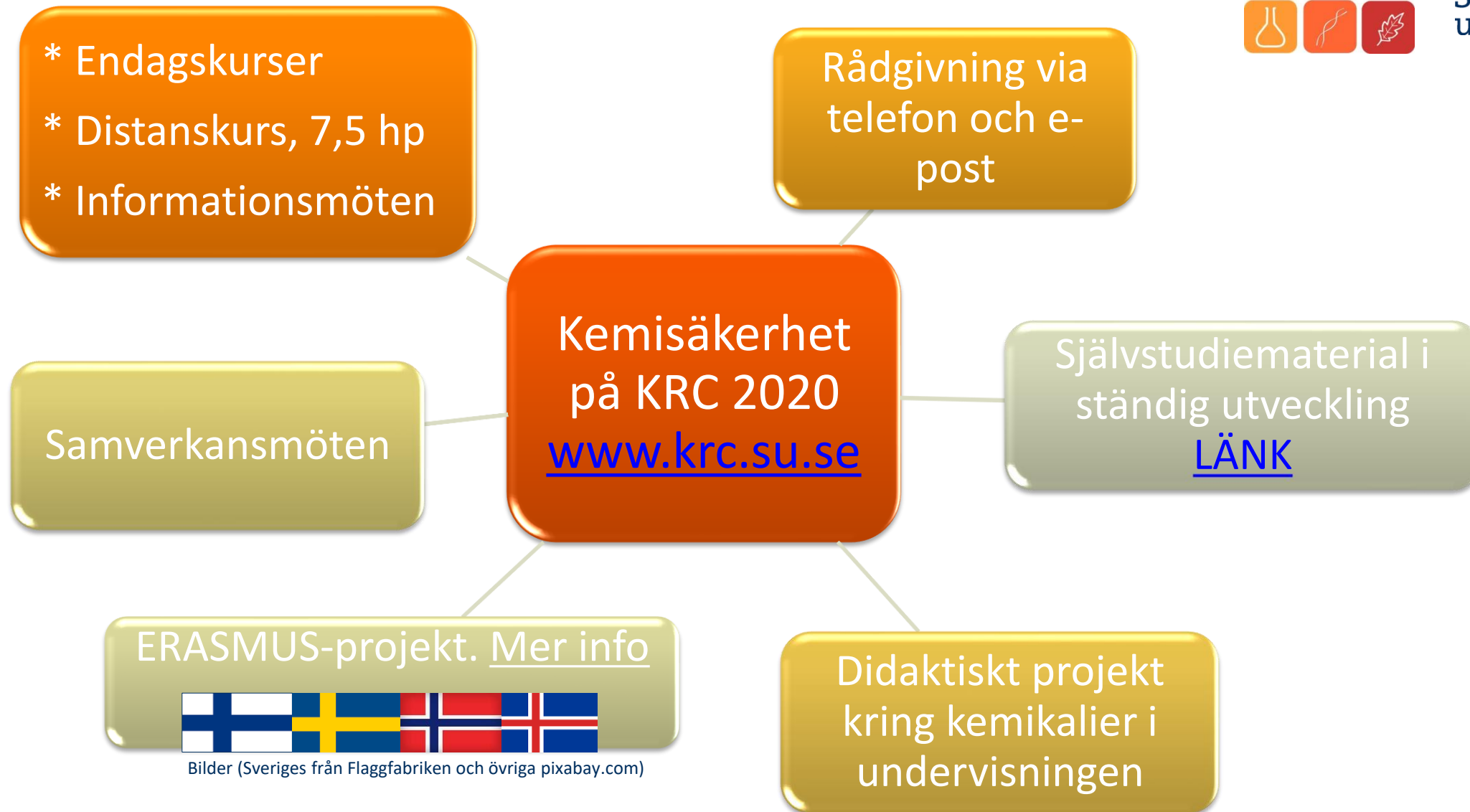
[ANSLAGSTAVLA](#) för lärare om kemisäkerhet

Fråga oss

KRC

Kemilärarnas Resurscentrum

[Länk till sidan](#)

Utvärdering – 10/12

<https://survey.su.se/Survey/38213>

